

Az elillanó „sum”

EGY „GONDOLKODÓ DOLOG” GONDOLATAI A TÖBBÉ NEM LÉTEZŐRŐL

Picsogás, mondd, s még hajlanék is arra, hogy hamarjában szabadkozzak az általam mondvacsináltként és feleslegesnek tartott „lelkizés” miatt, noha az ember mindig akkor *lelkizik* (vagyis él intenzív lelki életet, hívja lelkiismeretét szólasszóba), amikor úgy érzi egyáltalán nincs rendben valami a lelke háza táján. Szívtájéki szorítás, minek oka a szorongás és szégyenérzet is lehet(ne), csak éppen elfojtjuk a szorongás és szégyenkezés hangját, megfosztjuk a nyelvtől, melyen kifejezhető mások előtt magát, kivetülhetne, „kiülhetne”, hogy megvitatható legyen, miként a ház előtti kispadon oly sok szorongató és szégyenteljes dolgot vitattak meg a falusi emberek hajdanán, amikor a kimondott szónak szinte varázsereje volt, törvényt tettek vele, melyek nemzedékekre hatottak, példát és tanúságot tettek mindazoknak, akik tanúként jelen voltak.

Olykor szívtájéki szorítást érzek egy eleddig kimondatlan, jószerével eleve kimondhatatlan *harag* miatt, melyet apámmal szemben érzek kamaszkoromtól fogva. „Vajon haragom egy leplezni óhajtott szeretetre való mérhetetlen vágyból vagy saját hitványságomból, az apai szeretet elutasításából fakad?” – sohasem tettem föl eddig magamnak a kérdést. Mindenesetre szívtájéki szorításom állandósult; állandó jelenlétét, a szorítást, a szorongást hol a pakli dohánynak, hol a velem szemben támasztott elvárások iránt megfélelésnek, hol rendkívüli módon próbára tett munkabírásonnak igyekeztem tulajdonítani, ellenben az apámmal szemben táplált haragra nem gondoltam, mivel hirtelen haragvó természet lévén, egyszerűen kikiabáltam magamból a haragot, mely nyomban elillant belőlem, viszont kiabálásaim alanyai-ban mély nyomot hagyott, egyenesen viszont haragot váltott ki. A lappangó parázs fellángolásának oka egy váratlanul bejelentett betegség: az apámnál kimutatott „tumor”, a „prosztatárák”, mely – félévvel öccse hasonló betegséggel vívott küzdelme és halála után – egyetlen csapásra gyermekdeddé tette. Szeretetre vágyóvá, aki elhallgatott szeretete dacára is igényelte a gondoskodásomat. „Emlékezetes”, hogy az emlékezetről töprengő Derrida mennyi fájdalommal és tisztelettel beszél barátja, Paul de Man egyik hozzá írt utolsó leveléről, s az abban leírt „*tumeur*” kifejezésről, mely „franciául valóban minden más nyelvnél borzalmasabban, áthatóbban és fenyegetőbben hangzik”, hiszen a *meghalsz, meg fogsz balni* fenyegető intése érhető tetten benne: azonnali figyelmeztetésképpen. Nem a gyászos hangulatú tumor kifejezés, nem is a szövettani vizsgálat nyomán megállapított halálos betegség és az ebből a helyzetből rám háruló feladatok kötelességszerűsége miatt haragszom; kötelességtudó lévén tudom, nem háríthatom másra kötelességszerűen rám háruló feladataimat: ez a teremtmény, vagyis a fiú sorsa, az adományért való önzetlen adományozás. A haragom valódi oka abból az önzőségéből fakad, hogy tudniillik többé *nincs jogom* haragudni rá, *az* irántam való szeretetét mindig is elhall-

gató apámra; a tumor szívszorító fenyegetésében nekem ettől fogva ugyanis csak feledni, elfojtani és megbocsátani van jogom, anélkül hogy különösebb kedvem volna jogot formálni minderre. A halandósága, halálra készülődése e szabad választást mellőző jogomra *kötelez*. A kötelez szó legalább annyira félelmetes és fenyegető, mint a tumor, mivel a bog, bogoz, összebogoz, más szóval a valaki mellett elköteleződés, odaláncoltság, kötelességszerű odatartozás kötelességének parancsát nyilvánítja ki, ami az élet normális rendje szerint való is volna, ugyanis a teremtmény, az étellel megajándékozott, a jóság fejében jósággal tartozik nemzójének: az apjának. „De vajon képes vagyok-e önzetlenül, vagyis számítás, elvárás és vizsontszeretet nélkül is jónak lenni?”

Lappangó haragom eleddig páncél volt, mely felvértezett egykori fizikai és lelki bántásai megisméltődése ellen (álmaim mélyén még sem tudtam felvértezni magam a megisméltődés ellen, számos hajnali veritékem tanúsága szerint, arcomban éreztem öklei nyomát, noha ébredésem után arcomon sohasem láttam semmiféle nyomot, ami viszont elmémben mégis csak titkos nyomot hagyott); ugyanakkor felvértezett a felém irányuló szeretet hiányával, valamennyi diskurzuskezdeményezésük kudarcával való folytonos szembenézés ellen, és persze az utólagos felülírások kényszere ellen is, ami újfent önmagam, apám felém irányuló szeretetének hiányában létező énem átgondolására készítetett volna. Jó volt a „haragszom rád” állapota, épp ezért nem akartam felülríni semmit sem kettőnk sokízületi gyuladós viszonyán, a magam részéről lezártnak tekintettem a gyermekként és később kapott, máig nem gyógyuló sebeket és fájdalmakat, felmentést adhattam magamnak (mint ahogy mindig *felmentést* adunk magunknak Isten megkérdezése és jóváhagyása nélkül) a kölcsönös felelősségvállalás alól. Jó volt abban a tévhitbe ringatnom magam, hogy ő sem vállalt felelősséget értem, ha ugyanis felelősséget vállalt volna, kimutatja a jóságát, soha sem üt meg, nem testálja rám a megütés szégyenét, az ütés elviselésének szégyenét, öklének való kiszolgáltatottságom és az ütésekkel szembeni tehetetlenségem soha nem múló szégyenét. Nem az ütés súlya, az arcomba csapás mértéke okozta a szégyent, hanem az a cinikusság és kímeletlenség, mellyel időnként lesújtott rám, javarészt anyám helyett, nekem osztotta ki az anyámnak címzett ütések, megszegyenítő szitkok kíséretében. S ahogy az ütések után a fürdőszoba tükrében néztem szégyentől lángoló arcomat, megfogadtam, hogy magam sohasem fogom megütni a gyerekeimet, mert az arcon ütés szégyene sohasem múlik el, még ha a nyoma nyomban el is múlik, ám az arc, melyen a szégyenfolt veresedik, beszédesebben beszél évtizedek múltán is, mint bármilyen bocsánatalakzat, mivelhogy nem felel el az őt ért sérelmet.

Nem tartozom apámnak semmivel: nincs kifizetnivaló adósságom, inkább az ő adósságai halmozódtak csak velem szemben, s én nem iparkodtam jelentkezni (pontosabban örökös anyagi gondjait enyhítő adósságai miatt *sorban állni*) a járandóságomért. Egyébként is tudom róla, hogy az a fajta hitehagyott kálvinista, aki sohasem kér és köszön meg semmit, mindössze parancsot vagy utasítást ad, tilt vagy elzár, és ha teljesül szava, varázsszökeként kiterjeszti hatalmát felettem, természetesnek tartja. Anyai neveltetésem ellen való volt ez az öntelt parancsuralmi

magatartás, mely túlcserül a tekintélytiszteleten, az apa részéről elvárható tisztelet megtartásán, s mivel azt feltételezi, hogy a tisztelet nem őszinte, nem feltétlen, követelődik, akárha a szeretetet ki lehet követelni. Én pedig apám fia lévén mindig is tartottam magam ahhoz, hogy nem siettem teljesíteni sem parancsait, sem kéréseit: ő meg ezért a tiszteletlenségért haragudott rám: szava nem teljesítéséért, amiért is szavamon fogható voltam, más szóval: büntethető és megüthető. Kvittek vagyunk. Azazhogy mégsem. Mert hogyan is lehetnék én *nem adósa* egy halálra készülővén gondoskodásomra vágó embernek, aki ugyan nem kéri, hogy esténként autóval vigyem a kórházi kezelésre, a tisztelet természetes megnyilvánulásaként fogja föl fölajánlásomat, s ahogy a parkolóból átmegyünk az útesten, majd a klinika labirintusában megyünk az „ismerős” épület felé, oly elesetten csetlik-botlik, akár egy óvodás gyermek? *Nem adósságom* hangoztatása a jóság hátrítása volna; márpedig feleségemnek negyedszázad alatt sikerült egy valamire megtanítania, mint a gyermekeinek önzetlen szeretetet adó és tőlük szeretetet váró apát, hogy jónak lenni sokkal „kifizetődőbb” dolog (ha a jóságot lehet bármiféle javadalma-zással mérni), mint a gonoszság, mely gyakorta azonnal meghozza várt eredményét: a hamis pénzt. A jóság jutalma mindig későn, de sohasem késve és érdemtelenül érkezik: „mindenkit időben kiver a nyavalya”, mondogatta nagyapám az istenítéletre várva.

Karon fogom az apámat, mondhatni *felkarolom*, ahogy a magatehetetlen vagy az ismeretlennek nekivágó gyámoltalan embert szokás felkarolni, hogy támaszai legyenek az áldozatot követelő próbatétel idején. Szánalomnak, sajnálatnak nyoma sincs bennem, ezen érzületeknek semmi köze a szeretethez vagy a felelősséghez; inkább mintha dühöt táplálnék elesettségével szemben: mivel megint csak kér és elvár, szófogadásomra apellál, és én szaván fogom és megfogadom neki, hogy esténként elkísérem a sugárkezelésekre. „A résztvét: ez a gyilkos érzület még korai lenne”, gondolom, holott a halál árnyékában nehéz megmondani, megjövendölni mi korai s mi nem. Egyszerűen „megfigyelő részvevő” vagyok, ahogy a kulturális antropológusok nevezik ezt a státuszt; *valamennyi* részt vállalom a terhekből, az ő terheiből, melyek azon az úton rakódnak rá, mely előbb vagy utóbb oda vezet, ahova mennie kell: egy láthatatlan, pontosabban *beláthatatlan* jövőbe, amitől lát-szatra nem fél, mégis eltolja magától a lehetséges határát, hátrít minden egyes szavával, mintha megérné a létezés látszatát fenntartani. „Nyolcvankét éves vagyok, megettem a kenyérem javát”, mondja szinte minden kezelés után, ahogy a klinika előtti parkolóban hagyott autóhoz igyekszünk. Nem sokat beszélünk, a javakról és a veszteségekről sem, s ahogy araszolunk, meg-megállva, hogy a pelenkába vizel-hessen, látom rajta, maga sem hiszi azt, hogy valóban mennie kell, kétséget kizáróan itt lenne az ideje az elmenetelnek, az áthaladásnak, a határátlépésnek, a halálba átlépésnek. Erről az átlépésről nem lehet úgy beszélni, mint egy akadály átugrásáról, amikor is vagy leverem a lécet, vagy sem, ám a túloldalon sikertelenségem ellenére is van még egy lehetőségem újrakezdeni. S amíg álltában a pelenkába vizelem (korábban mindig gyűlöltem, hogy a leglehetősebb helyeken kellett megállnunk, hogy az utcán vizeljen, mondjuk fa tövében, kerítés mellett, országút szélén), elmerengek: ez a bevizelés, nadrágba vizezés két fajta emléket idéz föl bennem. Egyrészt a verések miatti szégyentől gyermekként mindig *bevizelési* inge-

rem támadt; másrészt kiskamasz koromban gyakorta bevizeltem éjszakánként, magam sem tudom minek okán, hiszen álmomból riadván elveszítettem a fonalat az álombeli szorongató élménnyel, s csak a bevizelés száraz ténye miatti szégyen maradt nekem.

Ahogy apám pelenkába vizelése idején egy helyben állunk, sajnálat helyett a *kíváncsiság* vesz erőt rajtam (ahogy Blumenberg mondja, ez az állapot, amikor az ember nem fél) – s bár kíváncsi volnék minden egyes szavára, ami jelen állapotára utalna, minden egyes szavára, melyet rám akarna hagyni örökül, hogy magam is továbbadhassam, de apám és én, ahogy egész életünk során, most is képtelenek vagyunk egymást megszólítani. Mintha egy képzeletbeli határon képtelenek volnánk átbeszélni, ő, aki irántam való szeretetéről hallgat, én, aki szeretet hiányában önmagamot igyekszem szeretni; önzőségünk maga a határvonal, a gyűlöletet és a szeretetvágyat elválasztó mezsgye, ahol a két én imbolyog. Pedig végtelenül tág teret kínálok neki valamely elhallgatott története, napokban felhorgadó élménye elmondására, szinte kikényszerítem belőle a szót, a hallgatás a legjobb kényszerítőeszköz a szóra bírásnak, de e késztetés hatására valahányszor belekezdene egy történetbe, magába fojtja a szót: kíváncsiságom kielégítetlen marad, emiatt marad a félelem. Én pedig nem tudok mit mondani neki: a szenvedését és vezeklését éppoly elfogódva, vagyis a szeretet akaratlan megnyilvánulásával szemlélem, mint az általam vizsgált mesehősökét; a régmúltat pedig nem óhajtom felhánytorgatni, jelen idejűvé tenni, szeretném elfelejteni, noha ami elfelejtődik, az valamikor megtörtént, s nem lehet nem-megtörténtté tenni.

Szeretnék szabadulni „az érzékek gyámsága alól”, épp ezért szeretném megérteni a szeretetét elhallgató apámat, pontosabban a saját közelítő halálához való viszonyulását, a reá leselkedő és önmagát fenyegető tényezőként feltüntető halálhoz való viszonyulását. „Vajon van haláltudata? Félt a nemléttől?” Hogy nap nap után kísérem a klinikára és olykor szó terelődik az öccsére, aki fél éve ugyanebben a végzetes (szó szerint „vég-zetes”) rákos betegségben hunyt el, s apámat a betegség lefolyásának minden egyes szakaszáról pontosan tudósította, oly részletesen, hogy apám, mondhatni szakértője lett a végelszámolásnak, látom rajta megrendültségét, amit az orvosok szavában, ígéreteiben való megrendültség alapvetően elmélyített. Megrendülése a létbe vetett bizalmatlanságának lenyomata, a „vajon megéri mind-ezen túl is...” gyanújának felhorgadása. Nem sír, egész életében talán, ha kétszer láttam sírni, ami éppúgy megrendített, mint saját gyermekeimet, amikor engem láttak sírni, s belém kapaszkodva együtt sírtak velem: osztoztak megrendültségemben. Csak a szeme körül veresednek el a bőrredők, s hogy ezt a kéretlen (ám szégyen nélküli) veresedést leplezze, összeráncolja homlokát, résnyire zárja szemét, s mint vak jövendőmondók szoktak a láthatatlanban kalandozni, belátóan, a múltat visszamenően igazolva konstatálja: „Én már túléltem az öcsémet és az apámat is, az életkor tekintetében...”, s tudom, a befejezetlen mondat hiátusában valamit elhallgat a nagyon is belátható jövendőt illetően. A kérlelhetlent elfogadó magatartását nyomban fel is függeszti azzal a bizakodásával, hogy minden nap, a sugárkezelések számának növekedésével „jobban érzi magát”, tehát, összegzi megnyugtatóan, megint túlélte egy napot: talán ennek a napi túlélésnek az örömét hallgatja

el. Az én szelídségének és szeretetre megnyílásának tényét álcázza. Voltaképpen mi, akik a haláltól kissé távolabb lévőknek érezzük, hisszük magunkat, ez távolságtartásunk egyben védekezésünk egyik formája; hányszor de hányszor mondjuk: „csak ezt a napot éljem túl!”, mintha az élet nem arról szólna, hogy túl kell élni a napokat: a természete szerint túlélhetetlen halál bekövetkeztéig. Nem tudom, hogy szenved-e attól az érzettől, hogy meg vannak számlálva a napjai, egyáltalán mennyi időtartammal bír számára egy nap.

Fizikai szenvedése megérint, de nem tudom felvenni vele a helyes, kellő távolságot, ami – Ricœur szerint – a barátság és az igazságosság feltétele volna; hol távolságosan is közelről érint meg közelítő halálának a tudata, hol pedig távolságtartó kötelességgel kísérem el a klinikára. Barátom több okból sem lehet: az apám, aki sohasem engedett közel magához, mondhatni, nem lehetett „bratyzni” vele; életfelfogásunk olyan messze állt egymástól, mint – ahogy szerette mondani – Makó Jeruzsálemtól. Az apám, aki legfeljebb már csak anyakönyvileg és jogi státuszát illetően az apám (halottá nyilvánításakor születési anyakönyve után kutatva döb-bentünk rá, nincs is ilyen hivatalos dokumentuma, csak egy igazolás szól arról, hogy bár a határ *másik* oldalán született, de Magyarországon anyakönyvezték, születése után két nappal, ahogy nagyanyám hazatért Bihardiószegről Bagamérba), voltaképpen feladta a biblikus és tekintélyelvű viszonyt, elfogadta, hogy utóda mint gyermeket kíséri őt naponta a klinikára és a gyermekek iránti megbocsátással veszi tudomásul a bevizelése tényét meg azt, hogy rá támaszkodik. „Mondtam is anyádnak, egyedül csak rád támaszkodhat, a halálom után”, ez volt az egyetlen szava a saját halála utáni időt illetően, hogy napról napra közeledett a halálhoz, ezután csak homályosan utalt az elkerülhetetlenre és az *azutánra*. Ez a homályosság, a dolgok ki-nem-mondása, mondhatni a nem-válasz elbizonytalanított ama tézis helytállóságában, hogy „a test romlásából nem következik az elme halála”, az elbizonytalanodás persze nem cáfolat, csak kétely a halálára készülő apám egójának magánál levésében.

Szeretném elfeledni, hogy mindig is olyan apára vágytam, *magamnak* olyan apát akartam önző módon, aki, ha nem is szereti, de legalább méltányolja könyvbúvár-ló hajlamomat: a régiekkel való társalgásom szenvedélyét, tiszteletben tartja a modern festészet iránti elementáris vonzódásomat; ehelyett gimnazistaként apránként összegyűjtött pénzceském-ből vett könyveimet, eléggé el nem ítéltető módon, pénzzé tette az antikváriumban, hogy rejtett forrásokhoz jusson poharazgatásához, s ezzel egy időben örökösen gúny tárgyává tett, amiért rajongtam az „őrült” Van Goghért. Gúnyolt, „kis kreténnek” titulált, s kegyetlen gúnyolása szíven ütött, mert titkos álmaimat érte sérelem, noha fogalmam sem volt a *kretén* szó jelentéséről, a mesékben ugyanis csak jámbor, együgyű, lusta, aluszékony hősökről hallottam, gyanítottam valamiféle szitokszó lehet, mert akkoriban apám már csak szitkaiban részesített. Szeretném elfeledni, hogy bölcsész egyetemi kutatásra és végeláthatatlan olvasásra való elköteleződésemet felülírta a szakmunkás bizonyítvány megszerzésére való határozott, ellentmondást nem tűrő utasítása. Szegény anyám nem restellte *alá*hamisítani apám nevét az egyetemi jelentkezési lapomra, a lap alján *helyette* írta alá a nevét, *őt* helyettesítette az atyaság felelőségében, én pedig cin-

kostársra voltam a hamisításban. Napokig titkoltam apám elől sikeres felvételimet, melyet egy időben abszolváltam szakmunkásvizsgáimmal, amire rendkívül büszke volt, én pedig arra voltam büszke, hogy az aláhamisítás tényét annuláltam egy sikeres egyetemi felvételi vizsgával és hivatalosan is egyetemi polgárrá lettem: az ő akarata ellenére. Apám húsz évvel később látta be tévedését (nem kért bocsánatot, azt sohasem!), amikor ledoktoráltam, és meghívtam egy ünnepi ebédre, hogy az asztalközösség sákramentumában részesedjen, az asztalfőre ültettem, magam helyett, holott én voltam az ünnepelt és tiszteletet parancsoló apa, s – Lévinas szavával élve – az „ajándékot kínáló áldozathozatalon túl az ajándékozás képességének ajándékát” nyújtottam át neki, de az ebédet követő poharazgatás közben is sokszor felhánytorgatta: mennyi pénzt kereshettem volna jó szakmunkásként. Nem akarok picsogni, végeláthatatlan volna panaszom, amúgy is megfogadtam a tanácsot: „sohase bízunk meg teljesen azokban, akik akár csak egyszer is rászédtek már bennünket.”

Minden haragomat és kétségemet feledteti velem az a tény, hogy esténként sugárkezelésre kell vinnem apámat, aki kisgyermekként toporog a folyosón, a rendelő ajtajánál, s mielőtt behívnák sugárkezelésre, kimondanák a nevét, behívnák egy előttem ismeretlen „sötétkamrába”, félénken befordul az illemhelyre, hogy a nadrágja alatt láthatatlanul lapuló zacskóba vizeljen a vesszejéből kivezetett katéteren keresztül, mert attól retteg, hogy a nadrágjába csorgat: és szégyenkeznie kell neki, aki a szégyenérzetet talán nem is ismerte. A szégyenérzet fenomenológiailag a bocsánatkéréssel és a megbocsátással áll szoros összefüggésben: a descartes-i „sum” megnyilvánulása, a lelkiismeret működésének a jele, ám azt közel sem állíthatjuk, hogy a halál tudata egyben a lelkiismeret működésbe lendülését is elősegítené. Az egyik este, a kórházi folyosón riadtan hozza a tudomásomra, hogy elfelejtette a kigatyájába tenni a pelenkát, illetve, hogy azért nem tett pelenkát, mert elfogyott az utolsó darabig; kétségbeesetten tekint rám, mintha a szégyenérzet mégis csak meglegyintené, a szemérmesség valójában a szégyenkezés előjátéka. Hazafelé ment a klinikai patikában több tucatnyi pelenkát veszek neki és persze néhány nejlon ágytakarót, mert olykor éjszaka nem bír időben „kimenni”; anyám korholja ezért, én pedig anyámat korholom türelmetlenségéért. Türelmetlensége az elutasítás egy nagyon is adekvát formája: a megváltozott fizikai állapot el-nem-fogadása; tulajdonképpen apám megváltozott állapota saját mulandóságára eszmélteti; s hát alig láttam haláltól jobban rettegő lényt az anyámnál, aki évtizedek óta betegeskedik a szívével, s két infarktus után minden nyílást elretesz a lakásban, csakhogy megakadályozza a halál érkezését.

Sohasem hittem volna, hogy egyszer apám pártját fogom anyámmal szemben: helyette és a nevében veszem pártfogásomba. Pártfogásom egyben szégyenteli pártütés. A kezelésére várokozván (talán a kezeléseket felénél járhattunk) a jobb herembe hasít néhányszor, eltűnődöm azon, vajon mi ez: azonosulás? együttérzés? önsiratás? önszeretet? Lehet-e, kérdezem magamról, azonosulni egy daganatos beteg általam átélhetetlen fájdalmaival és reménytelenséget hessegető gondolataival, ha, akarva és akaratlanul is „kívülállóként” viselkedek az átélhetetlennel és elgondolhatatlannal szemben? Voltaképpen mindig is kívül álltunk egymás életén,

nem zavartuk egymás köreit, és sohasem álltunk együtt egyetlen fotón sem; csak mostanában álltunk össze, hogy maradjon néhány felvétel „későbbre” is: anyám erőlteti ezt az összeállást. Szekrénye egyik polcán sorjáznak, ahogy anyám mondja: „az én szeretett halottaim”, szülei, fivérei és mások; időnként gyertyát gyújt értük és imádkozik. Titkon már készíti apámnak is a helyet a polcon. Titkon én is készítek apámnak egy helyet az emlékezetemben, s nem tudom (miként minden egyes mesemondó esetében felmerül ugyanez a kérdés), mi lesz majd az a *váz*, az emlékezetnek az a minimum foka, mely történetként megmarad belőle: a mi ket-tőnk valamiféle közös élettörténetéből, melyet majd az unokáimnak fogok elmesélni, hogy tanúságot tegyek arról, miként volt lehetséges együtt élni apámmal. Bizonyos, hogy sok és sokféle történetet fogok nekik elmesélni: a leghihetőbbet is úgy, mintha *hibetetlen* volna: már csak szégyenkezésből is. Élettörténeteink csak önma-gunk számára hihetőek, mások legfeljebb rácsodálkoznak, mint hihető hihetetlenre.

Egy özvegy disznópásztornak volt egy fia, ők ketten együtt felügyeltek a borzal-masan nagy kondára, szorgalmasan járták az erdőt, makkoztatták ősszel a disznó-kat, köztudott, hogy a disznók mennyire szeretik a nagyra nőtt makkot, a király pedig nem győzte dicsérni őket, látva, hogy milyen hűséges alattvalók, s hogy mi-lyen óriásira hízlalják föl a királyi pecséttel ellátott disznókat. Ám a fiú, a disznó-pásztor fia, a makkoztatásban apjának mindig segítőkész társa, amikor betöltötte a tizenhatodik életévét, gondolt egyet és odaállt az apja elé, s azt mondta: hogy ő bizony elmegy világot járni, merthogy elege volt az erdőjárásból meg a makkozta-tásból, meg abból is, hogy örökké szótlanul járnak-kelnek, terelgetik a borzalma-san nagy kondát a tölgyerdőben. Az apja, ahogy a fia bejelentette szándékát, hogy világot szeretne járni és társat is szeretne találni, olyan neki való félét, nem baj, ha Isten tudja is milyen szegény, csak hát szorgalmatos és hűséges legyen, szóval az apja, aki disznópásztorkodással kereste kenyerét az idők kezdete óta, vagyis hát amióta az ő apjától megörökölte a királynál lévő szolgálatot, amúgy istenmáriásan elkezdte ütlegelni a fiút. Igen ám, de éppen arra járt egy huszár, nyalka huszár, fekete telivér lovon ült, bojtos kardja csillogott az oldalán, fényesen ragyogott a csizmája, bajusza hetykén kipederve, mint a szépapámé volt, szóval olyan volt, mint amilyenek a magyar huszárok voltak a szabadságharc idején, és a huszár azt kérdezi az öregebbik disznópásztortól, az apától: „Jó ember, oszt miért veri kend azt a gyermeket? Mit ártott az magának?” Az idős disznópásztor megszeppent e szóra, de mivel jogot érzett arra, hogy tulajdona felett szabadon rendelkezzen, mert hiszen az ő véréből való volt a fiú, senki másé, így hát úgy vélte, senki más-nak nincs joga beleszólni abba, hogy miként bünteti saját vérét, azt mondja: „Hát már hogyne téríteném jobb belátásra? Magam ettetem, magam itattam, magammal vittem makkoltatni a disznókat, semmiben hiányt nem szenvedett. Most meg, hogy öregségemre nincsen más, akire számíthatnék, mint egyedül rá, azt vette büdös kölyke a fejébe, hogy világot akar látni. Mint valami királyfi, aki fiákeron járja a világot, s puccos szépjányoknak csapja a szelet!”, mondja felháborodottan. „Na, bátyám, magának egyet se fájjon a feje öregsége miatt. Itt ez a kis zsák arany, öregségére, kárpótlásul, én pedig magammal viszem ezt a fiút. Olyan vitézt faragok belőle, hogy rá sem ösmer, ha egyszer viszontlátja.”

A fiú, aki eleddig csak a tölgyerdőt járta, legfeljebb, ha egy borzalmasan magas tölgyfa tetejéről nézett szét a világban, és beszédesnek sem igen volt mondható, mondhatni szótlan volt, néma, akinek az anyja sem érti a szavát, de hát ugye anya hiányában nem kellett egyetlen szavát sem megismételnie az anyjának, az apjának is csak a disznók állapotáról számolt be, kurtán-furcsán, szempillantás alatt felpattant a huszár mögé, s úgy elvágta, olyan porfelhőt hagyva maguk után, mint ha szélvihar kerekedett volna.

Amint megérkeztek a huszár házába, szavam ne feledjem kedves hallgatóim, egy borzalmasan nagy hegy lábánál volt két borzalmasan nagy fa, azok között egy mohával sűrűn befutott kőkapu, arra a kőkapura rajzolt ujjával a huszár valamilyen titkos jeleket, mire a kapu kitárult, ám amilyen gyorsan kitárult, olyan gyorsan be is zárult mögöttük, és ők ketten, a huszár és a fiú egy kincsekkel teli terembe léptek. „Na fiam, én egy híres embert csinállok belőled. Egy messze földön híres orvost, aki, ha az ágyban fekvő beteg fejénél állok, képes meggyógyítani bármilyen halálos beteget is. De ha a beteg lábánál állok, ne feledd a tiltásomat, hozzá se kezdj az orvoslásához, mert ő már a halál tulajdona. Megértetted?” A fiú megígérte, megfogadta, hogy megtartja a tanácsot, magára vett egy földig érő fekete kabátot, aminek két zsebében tudós könyvek és mindenféle orvosi eszközök lapultak, olyan kinézetű volt, mint egy garabonciás, s már mentek is gyógyítani.

És már olyan híres orvos lett, messze földön híres főorvos, hogy fiákert küldtek érte, akár egy királyért, és sorra-rendre gyógyította a királyokat, grófokat meg kalmárokat, akik sok pénzt adtak az életükért, mert azt hitték, pénzen még az életet is megvehetik, és a halál sohasem jön értük. A szegény embernek meg ugye csak hite van, meg bizodalma. A fiú lassacskán már a fél világot bejárta, de bizony nem látott semmi lényegest sem a nagyvilágból, mert csak ment és jött, és ezen jövés-menés alkalmával persze egyetlen fehérccseléd sem akadt az útjába, akivel szót válthatott volna, akinek kérdésére akár egy „*nemtudom*”-mal válaszolhatott volna. Sőhajtozott is olykor, de nem lehetett szavát venni, ugyan mire óhajtozik. A huszár sem bizonyult beszédesebbnek az apjánál, csak a fejével intett, hogy ezt a haldoklót lehet gyógyítani, máskor meg, hogy nem lehet. Búslakodott is a fiú a borzalmasan nagy gazdagságában, ott ült a sok láda kincs közt, nagyon bűnnek eresztette a fejét, egyszer azt mondta magában: „Nem jó a gazdagság, mert magányossá tesz. Az örökös jövés-menés, vagyis hát az orvoslás átka, hogy mindenki az életéért rimánkodik, aztán, hogy valaki megtarthatja valamедdig, háláját ugyan lerója, de sehol egy kedves szó.”

Az egyik este a huszár lóháton egy kicsiny viskóhoz vitte, a kicsiny kerítés mögött kicsiny kert volt, kicsinyke bokrok és fák kókadoztak, s ahogy beléptek a kicsinyke viskóba, nem is látott szinte semmit a kunyhóban, csak egy haldokló ember segélykérő hangját hallotta. A huszár persze rögtön a beteg lábához állt, jelezvén, hogy „nem lehet”, ám a fiú, a messze híres földön híres főorvos, gyanakodni kezdett e sietség okán, s mielőtt elfogadta volna a huszár végső döntését, odahajolt a beteghez és a kicsiny olajlámpás szűrt fényében felismerte az ő haldokló apját, az egykoron őt istenmáriásan ütlegető apját. Egyszeriben nehéz lett a szíve, s nem tágított az apja mellől, hiába nógatta volna a huszár. Fekete köpenye zsebéből elővette a tudós könyveket és a titkos jeleket kezdte olvasni, de úgy elfeled-

kezett mindenről, olyannyira magába feledkezett, hogy végtére is elfogyott a hús-
szár türelme és faképnél hagyta famulusát.

A fiúnak a szakálla is megnőtt, már látni sem igen látott a szemével, csak az
ujjával követte a jeleket, de a fogadalma, hogy tudományával legyőzi a halált...

Ahogy hosszasan vára-
kozunk a klinikai kezelő bejárata előtt, érzem újfent előnt a
harag, a felindultság erőt vesz rajtam, az ajtón névlistával kilépő asszisztensnőhöz
fordulok, s megelőzve a hívásra belépni szándékozót, az apám családi neve elé
téve a *doktor* titulust, azt hazudom neki, hogy orvos doktor vagyok, és még vár-
nak rám a pacienseim, csak hogy a sorban előrébb vegyék a gyermekként tötyörgő
apámat, akit szemmel láthatóan zavar, hogy a kórházban fekvő „vén szipirtyókat”
(ahogy hangos megjegyzéssel illeti a nála fiatalabb beteg nőket, akiket az ápolók
tolókocsiban hoztak le az emeleti szobájukból), előtte szólítják be sugárkezelésre.
Faképnél hagy az asszisztensnő, és én szégyenkezni kezdek a hazugságom miatt,
hogy bármikor a szavamon foghatnak, hiszen csak filosz vagyok, a szellem dokto-
ra, aki csak keveseket képes gyógyítani; és szégyenkezem persze apám türelmet-
len és hangos megjegyzése miatt is, mivel hogy neki aztán bőven lehetne ideje,
még akkor is, ha végtére a halál rendelkezik az idejével. „Megint megelőztek min-
ket. Ne haragudj rám, hogy elrabolom az idődet”, mondja bátortalanul, s mintha
maga is szembesülne azzal a ténnyel, hogy most kért először bátortalanul bocsá-
natot, lesüti a szemét: ez is tehetetlensége bizonyítéka. S bár az első tíz alkalom-
mal valóban éreztem némi haragot az egy-két órás vára-
kozás miatt, ám amikor szembesültem azzal, hogy más fiúk is elkísérik az apjukat kezelésre és az ismeret-
len kezelés lefolyása miatt maguk is türelmetlenek, türelemre intettem őket,
mondván: az érkezési sorrend és az ígélet itt semmit sem számít. Másokat türe-
lemre intésem egyszeriben megnyugtat, belenyugszom a ténybe, hogy más ren-
delkezik az időmmel, hiába is sürgetném az asszisztenseket és az ápolókat, akik
megneszelhették, hogy mégsem orvos doktor vagyok. „Nem foglalkoznak itt azzal,
hogy te doktor vagy meg tudós”, legyint apám, amikor egy valódi orvos doktornőt
épp úgy megvárakoztatnak, mint bennünket, és apám, látva, hogy az orvos dok-
tornő apátiába zuhanva várja a rá váró kezelést, maga is szótlanná válik. A be-
láthatatlan idő némaságra kényszerít: halálos csöndre.

Picsogás, milyen szép kifejezés, itt, a kertemben ülve a teraszon, ahol oly sok ma-
dár csipog (az egyik mesemondó szóhasználatával élve: „csirikol”) a faágakon ül-
ve, egymásnak üzenve egy bizonyos jelnyelven, ízlelgetem e szó jelentését. Em-
lékszem, gyermekként gyakorta mondták: „ne picsogj”, vagyis arra intettek: „ne
panaszkodj egy csip-csup affér miatt”, „ne add a sértettet”, „ne sírj olyan dologért,
ami nem éri meg”. Egyszóval csupa negatív értelemmel társulhatna a kifejezés, ne-
kem mégis meghittséget, bensőséges viszonyt sugall épp azáltal, hogy nincs kon-
krét jelentése, vagyis metafora a javából. Olyasvalakinek szoktunk picsogni, aki
nagyon is közel áll a szívünkhöz, és a szívétájéki szorítások óráján hajlik meghall-
gatni jogos vagy mondvacsinált panaszainkat. Mert, ahogy a francia mondja: „*cœur
en poche*”, vagyis hát a szívét már a zsebünkben tartjuk, minden kétséget kizáróan
a magunkénak tudhatjuk, nem kell attól félnünk, hogy meggondolatlan szavainkat

hallván, eltávolodik tőlünk, faképnél hagy. Hűségesen odahajlik hozzánk, „részhajló”, hiszen részünkre van (és máséra talán nincs is) egy jó, kedves szava, szívjósága élém idézi Lévinas mondását: a jóság az, amikor a másik a latban többet nyom.

Ülök a falusi ház teraszán, szemben a kerttel, pontosabban a teraszról körbenézve mindenütt lombos fák, cserjék, virágok vesznek körül, mindenütt zöld övez, hiszen zöldövezetben vagyok, falun, a saját házamban: egymagam. Otthon vagyok, „úr” vagyok és nem „vendég” a házamban, mint voltam apai nagyapám vidéki házában gyermekként, amikor is élve és olykor visszaélve a vendégjogommal, belaktam a teraszos házat és a tündérkertet. Otthonosan mozogtam bennük, ezen az „otthonosan” kifejezésen nem a könnyed tájékozódást értem, könnyen tájékozódni bárhol is lehet, még idegenben is, az otthonosság: a *vendégségben levés szeretetére* utal. Nem csak vendéget várni és fogadni lehet szeretettel, de vendégségben időzni is lehet szeretettel, amikor végtelenül hálásak vagyunk a befogadásért. Az otthonosság egyszerűen azt jelenti, utólagosan is a számomra, hogy nem kellett engedélyt kérnem, ha a méretes diófára akartam mászni, ha epret vagy málnát akartam szedni, vagy ha el akartam bújni egy bokor, leginkább a kerítést övező feketeribizli-bokor tövében. Később persze mindehhez engedélyt kellett kérnem, épp ezért már nem éreztem magam otthonosan vendégként nagyapám házában, melynek akkorra már nem ő volt az ura, birtokosa, hanem a veje, aki a házasság révén megörökölt házban „úrhatnámkodott”, amiként a házba kéretlenül betolakodók mindig is viselkednek. Ki érti, miért, de a betolakodók soha sem tudnak szelídek, barátságosak, hálásak lenni, ahogy egyébként egy vendégtől, jövevénytől, egy befogadottól elvárható volna. Anyai nagyapám némi iróniával mondta mindig az eredetileg Kassa mellől származó tót nagyanyámat fricskázva: „ereszd be a tótot a házadba, és kiver onnan”, s nagyanyám, aki a Széchenyi úti szomszédasszonyával, a munkácsi főkönyvelő úr pozsonyi feleségével még tótul beszélt a nyolcvanas években, ujját fenyegetően emelte a magasba. A betolakodók, attól való félelmükben, hogy idejekorán kiebrudalhatják őket a vendégségből, olykor szerepet cserélnek: erőszakoskodni kezdenek a házigazdával, fenyegetőznek, hogy megfosztják az őt megillető jogoktól, azzal riogatják, hogy lefokozzák, cseléddé minősítik, akire rá lehet röffenni, akit le lehet dorongolni, meg lehet feddni. Ők nem azok a vendégek, akikről azt szokás mondani, hogy: „három nap után a legkedvesebb vendég is fárasztóvá válik”. Eleve úgy igyekeznek berendezkedni a házban, mintha „bennszülött” családtagként akarnának lefoglalni egy sarkot maguknak; a sarokból persze előbb-utóbb a nappalira, majd a hálószobára is kiterjesztik a hatalmukat. A családtagként befogadott vő végül is kiszorította nagyapámat, aki ezentúl a „vendégszobában” kapott helyet, abban a szobában, ahova apámékat szállásolták el, amikor augusztus végén értem jöttem, hogy kéthónapnyi falusi nyaralás után hazavigyenek, s néhány napig elidőztek a szülői házban.

Óh, apám akkoriban *más* volt még; mássága fia iránti szívjóságában nyilvánult meg, megvédett engem saját apjával szemben, aki haragudott, ha mi unokák a parasztsónka kövérjét nem ettük meg, ha belekotyogtunk a felnőttek beszédébe, ha horgászás közben a vizet köpködtük magunk körül a tó közepén. Apám kész

volt szembeszállni saját tekintélyelvű apjával a fia érdekében, mintha még éretlen lett volna az *apaságra*: részrehajló volt és nem tűnt kérlelhetetlennek, bármire kértem, igyekezett jóságosan kedvezni nekem, így hát én is odasimultam hozzá, ha valamire megkért engem. Egyik horgászás alkalmával arra kért, hogy a merítő szákkal emeljem ki a folyópart mentén vergődő pontyot, amit megakasztott, nehogy leakadjon a tűről, mármint a horogról, s némi félsszel igyekeztem megfelelni kérésének. Félelmem oka nem is volt más, minthogy ügyetlenségem következtében valóban leakadhatott volna a tűről a méretes ponty, s nem akartam bosszúságot okozni neki ügyetlenkedésemmel, nem akartam kiprovokálni, hogy „kretének” tituláljon, mint később. Ahogy a partra felvittem a szákból vergődő pontyot, addig-addig vergődött, hogy végül is kipenderült a szákból, de csak az útra potytyant, s a nyálkás pikkelyei csakhamar sárosak lettek a porban. Szerencsétlen ponty idegesen rángatózva tátogott (én azt hittem, hogy levegő után kapkod, holott épp ellenkezőleg, természetes közegére, a vízre vágyott, ha egy halnak lehet egyáltalán vágya); végtusáját vívva kerekre nyitotta a száját, kidülledt a szeme, és én szorongva lestem vergődését mindaddig, amíg apám megkegyelmezett neki és egy parthoz rögzített hálóban visszaeresztette a vízbe: de már *tűsz* volt.

„Picsogás, katonadolog”, mondta apám, ha megütöttem magam, mármint árokba dőltem a biciklivel, leestem valamelyik fáról, de akkoriban ő sohasem ütött meg, s azt is csak színlelte, hogy egyet ért az apja, vagyis nagyapám büntetésként rám rótt pofonütésével, amit azért kaptam, mert a macska szájából elvettem a „puccos verebet”, melyet a fészekből rabolt el. „Amit a macska megszerez, az már az övé, megértted?”, förmedt rám nagyapám, látva, hogy nem értek egyet ezzel a kegyetlen zsákmányszerzéssel, és persze tiltásával sem. Később már nem kérte senki egyetértését sem apám, amikor felindultságában megütött, egyszerűen atyai jogot formált a kamasz ekként való nevelésére, mint az általa leghatásosabbnak vélt nevelési eszközre. Megütni valakit: *gyengeség*, a szellem kapitulációja az érvek előtt; a jellem meghasonlása a védtelennek látszó másik előtt; a türelmetlenség megnyilvánulása a tehetetlenség pillanatában. Noha magam is verekedtem gyermekként, falusi gyerkőcök tigriskölyökként gyakorta teszik próbára erejüket, de az ütésváltást csakis szemtől szemben szerettem, az alattomos, hátulról való támadást szívből megvettem. S ha el is vertek olykor, sohasem picsogtam, korán megtanultam a leckét, hogy az erősnél mindig van erősebb. Azt persze csak későn tanultam meg, hogy a gyenge, a lassú észjárású, a mihaszna ember gyakorta úgy lesz úrrá a nála erősebb felett, hogy mások segítségéért folyamodik vagy alantas cselvetést alkalmaz. S ha a filozófusok szeretik is azt hangsúlyozni, hogy a szellem ereje legyőzhetetlen, ajánlom figyelmükbe azokat a kínos vereségeket, melyeket a gyenge, a lassú észjárású, a mihaszna, hatalomittas gazfickóktól szenvedünk el gyakorta, akik törvényt és szokást kijátszva ülnek tort a megalázott szellem felett.

„Légy erős, apám!”, mondtam, amikor halála előtt egy héttel bekerült a kórház elfekvő osztályára, egy egyágyas szobába, az előírt harminchat sugárkezelés után, minekután nemhogy javult volna az állapota, egyszerűen összeomlott a szervezete. Az egyik fiatal orvos véletlenül vagy szándékosan elejtett szavából kiderült (tudjuk jól, az orvosok éppen olyanok, mint a mesteremberek: egymást szidják),

hogy a sugárkezelés során elégették a vesevezetékét, a korábban felhelyezett és időben ki nem cserélt katéter miatt vérmérgezést kapott, mindezzel egy időben legyengült a szíve és a tüdeje, egyszóval menthetetlenné vált. „A bácsi a krízis állapotában van”, s láttam apám tekintetéből, hogy olyan fájdalmai vannak a vizeletől, hogy eltorzul az arca; nekem a krízis szóról a „*crise de vers*”, a vers halála és nem az apám közelítő halála jutott hirtelen eszembe. Megfogom a kezét, ahogy a kórházi ágyon fekvőjét szokás krízis esetén, félve és biztatóan, vagyis azzal a petyhüdt emyedséggel, mely ugyan nem illik férfiemberhez, ellenben egy szemünk láttára szenvedő beteg méltóságát és erejét igyekszik tiszteletben tartani, épp azáltal, hogy nem teszi észlelhetővé az erőt. Keze a tenyeremben, „mindannyian Isten tenyerében vagyunk”: költői metafora. Nemhogy erőt nem látok a tekintetében, de még türelmet sem; tekintete ettől fogva inkább csak sejtet dolgokat, de semmi bizonyosat nem árul el többé, hol másutt jár már, hol csak a valahol és valami módon beléhasító fájdalmat fejezi ki; látszik a tekintetén, hogy fárasztja a sok kérdés, mellyel a tekintetéből kiolvasott szándékával szeretnénk szembesíteni. Ezek a tekintetéből olvasott szándékok jobbára az általunk megfogalmazott szándéknyilatkozatok voltak magunk nyugtatására, mintsem valóságos akarat-megnyilvánulások. Voltak ugyan jelképesen megfogalmazott akaratai, például a jobb karjába kötött infúzióval mit sem törődve jelezte nekem, hogy szeretne inni egy pohár bort, és fejbőlintással próbált kérése teljesítésének sürgető nyomatékot adni, amit az orvosoktól való félelmemben nem teljesítettem; anyai nagyapám haldoklása idején, ugyanezen óhaja nem-teljesítése okán rongyembernek minősítette vejét, az én apámat. Ellenben azon vágyát, hogy masszírozzam meg a lábát, miután bonyolult jelzéseiből megértettem, habozás nélkül teljesítettem, mert láttam a fájdalom enyhületét a tekintetében.

Nem ismerem a végakarátát; mivel nem volt ideje, hogy megossza velem örökségét, egészen pontosan nem hagytam neki időt sohasem arra, hogy elmondja: mihez kezdjek azzal a sok kacattal, melyet egy életen át birtokolt, ugyanis az értéktelen javak helyett mindig valami lényeges örökségről szerettem volna hallani, noha tudtam, semmi lényeges szellemi örökséget nem képes hagyni rám, végül is testamentum nélkül maradtam. Egy fiúnak talán ez a legnagyobb fájdalom, ez a testamentumnélküliség, amikor nem érzi, hogy az apa folytatódhat benne, a múlt szárbá szökkenhet jelenvalóletében, amiért is kérdésessé és kétségessé válik jelenvalólete, fiúságának *azonosság*a azzal, akivé tulajdonképpen válnia kellett volna azáltal, hogy testamentumát beilleszti őmagaságába és folytatója lehet az isteni akaratnak. Mielőtt megismerhettem volna végakarátát, sorsszerűen megelőzött a halál.

Állok a kórházi ágya mellett, fehér lepelbe bugyolált nem-létező apám előtt, kérésemre a nővér kitakarja madárnyi fejét, megdöbbenve látom: két szeme le van ragasztva egy-egy gézkoronggal, szájából kivették a protézist és mintha egy utolsót sóhajtott volna, a szája tátva maradt. „Mit akartál mondani, apám?”, töprengök a válasz most már végleges elmaradásával, hiába várásával szembesülve, s a perszóna hiába is hív feleletre, hívása csalás, mivel szótlanúsága megcsal. „A bácsi sokáig hörgött, mielőtt meghalt volna. Mintha még mondani akart volna valamit...” Megsimogatom a fejét, én, aki egykoron mérhetetlenül hálás voltam azért, ha megsimogatta a fejem, apaként sohasem éreztem készletést arra, hogy megsimogassam

az apám fejét, a simogatás szavával mondva el neki férfias szeméremből elhallgatott érzéseimet. „Elengedtelek apám, harag nélkül.” És megint csak Lévinas egy profetikus kinyilatkoztatása jut eszembe, noha abban a pillanatban nem tudom szó szerint felidézni (most írás közben megtehetem, hogy pontosan idézem a szavakat), szavai atyai intésként hatnak: „*A megbocsátás az elillant pillanatra utal, lehetővé teszi a szubjektumnak, aki egy elillant pillanatban rosszat követett el, hogy úgy tegyen, mintha a pillanat nem illant volna el, mintha nem követett volna el rosszat.*” Elillant a pillanat, az a pillanat, amikor élő apám elsorolhatta volna rosszat tevéseit és én is elsorolhattam volna a vele szemben elkövetett rosszságaimat: feltárukozhattunk volna egymás előtt, megnyithattuk volna szívünket a szeretetre, megelőzve a másikat. Az elillanás nem elnapolás, hanem végleges eltűnés: a kibeszéletlenség véglegesülése. A fiatal nővér nem érti, miért vagyok kíváncsi egy lepelbe csavart holttestre: a perszónára, a múlttá vált létezőre, s miért nem elégszem meg az élő emlékével, azzal a múlttal, amit itt hagyott rám, jelenlévőre, aki csak a perszónát látja. „Én nem néztem meg a kórházi ágyban halott anyámat. Azt akartam, hogy az élő emléke maradjon meg bennem”, mondja, én pedig kezemmel háttározottan jelzem neki, hogy takarja ki: ez a döntésem. Nem óhajtom megosztani vele azt a titkomat, hogy a holttá lett apámat: az évtizedeken át keresztként cipelt terhetem, ebben a pillanatban vetettem le a hátamról, nincs bennem többé harag, keserűség iránta, a jelenben elillant minden fájdalom, amit a múltban okozott nekem. Elillanása: teherletétel. Halála az *abszolút jelen* számomra, amikor egyszeriben tehermentessé válok és olyan lehetőségek tárulnak föl előttem, melyek létezéséről e halál beállta előtt csak sejtéseim lehettek, most viszont valóságként kínálkoznak. Apa hiányában egyszeriben apává lettem, noha eddig is voltak gyermekeim, mégis e pillanatban váltam apává, akinek az eljövendőben be kell töltenie a testamentumnélküli múltat, hogy a jövő jelenként megélhetővé legyen, amit egyszer majd áttestálhatok gyermekeimre.

Sokan kezdenek jajveszékelnéni a halott hozzátartozójuk élettelen teste láttán; gyanítom, a nővér is attól félt, hogy megindító jelenetek következnek, s amikor megkérem, hagyja el a kórtermet, mert egyedül akarok maradni apám élettelen testével, a perszónával, némi ingerültséggel kérdezi: „Valóban azt akarja?”, s én azt rebegem neki szelíden: „gyászmunka”. Nem akarom tudomására hozni, mivel semmi köze a kettőnk viszonyához, hogy gyászmunka helyett inkább *hálaadást* végzek, hálát óhajtok mondani az Úrnak, amiért levette vállamról az elviselhetetlen terhet. Magam maradok a kórteremben, apámmal négy szemközt, illetve két látó és két leragasztott szem közt, tudom, bármit mondhatok, a géz eltakarja apám tekintetét, így hát nem kell szembenézniem vele: szégyenkezés nélkül elmondhatom hálaadásomat. Gyermekeim születésekor is hálát mondtam az Úrnak, a szülőszoba ablaka elé állva felmutattam mezítelen testüket, „Ímhol van a teremtményed, Uram!”, szóltam, s atyai büszkeséggel tartottam kezemben a jövevényt; apám mezítelen testét fehér lepedő takarja, s noha mérhetetlenül lesóványodott, gyermeki testét nem akarom ölbe venni, talán nem is lennék képes rá. Gilbert Durand könyvében azt írja, bölcső és koporsó lényegileg egyugyanazon hely; a népi bölcsesség pedig azt mondja: haj és fog nélkül mezítelenül jövünk a világra, haj és fog nélkül mezítelen távozzunk a másvilágra. Apám golyocsból kitakart feje, az üre-

sen tátongó száj és a tűk nyomát őrző mellkasa, meglepetésemre, semmiféle érzést nem vált ki belőlem; néhány nappal korábban még féltem attól az elképzelt látványtól, ami most a szemem elé tárulkozik, noha akkoriban sem volt jobb állapotban, csak a lélek még átjárta a valójában már agonizáló testet. Már tudom, hogy nem a látvány iszonyatos, félelmet keltő, hanem a nem-létet követő semmiség tudata, a levett porsátor hasznavehetetlensége az, ami ésszel hirtelenjében nehezen fölfogható, hiszen egy órája még, ha csak papíron is, de az én agonizáló apám volt.

„Apátlan apává lettem egyszeriben”, ízlelgetem az érzést, éppen úgy, mint amikor első gyermekem születése után az apaság tényét igyekeztem fölfogni; most anyám hiányzik az apám holttestét még egy óráig őrző kórteremből, akkor a nejem hiányzott, aki még a másik teremben a szülőasztalon feküdt: mindkét alkalommal *egyedül* maradtam érzületeimmel. Nem lehet senkihez egyetlen szavam sem, amit gondolok vagy mondok, magammal osztom meg, „gondolkodó dolog vagyok, vagyis olyan dolog, amely rendelkezik a gondolkodás képességével”, rémlik föl bennem e kijelentés, válaszként arra a másikra, mely apám szájából gyakorta hangzott el némi cinizmussal és a laikusok értelmetlenségével, hogy tudniillik „cogito, ergo sum”. Csak hát ez mindig a büntetésem vagy arculcsapásom idején hagyta el a száját, s nekem azóta is ezzel a „*sum*”-mal van gondom, a gondolkodást felváltó vagy éppen leváltó szégyenletes és mostanra elillant létezéssel.

